

Siyasi İstikrarsızlığın İnsani Güvensizlik Üzerindeki Etkileri: Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde Çocuk Asker Meselesinin Analizi*

Pelin Aliyev**

Öz: Bu çalışmanın amacı, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde siyasi istikrarsızlığın insani güvenlik üzerindeki etkisini çocuk asker özelinde analiz etmektir. Silahlı çatışmalara zorla veya gönüllü, doğrudan veya dolaylı olarak dâhil edilen 18 yaşından küçük erkek veya kız çocuklarına çocuk asker denir. Günümüzde sayıları yüz binleri aşan çocuk askerler kötü muamelelere maruz kalmakta, ihmal ve suiistimal edilmekte, temel haklarından mahrum bırakılmaktadırlar. Silahlı çatışmalara çocukların katılımı yeni olmasa da günümüzde özellikle siyasi istikrarsızlıkların yaşandığı ülkelerde yaygın bir olgudur. Bu ülkelerden biri de Kongo Demokratik Cumhuriyeti'dir. İktidar ve muhalefet arasında yaşanan siyasi krizler, reformların gecikmesi ve 1994 Ruanda İç Savaşı sonucunda ülke büyük bir siyasi istikrarsızlığa sürüklenmiştir. Bu çalışma, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki çocuk askerlik olgusunu bir insani güvenlik sorunu olarak ele almakta ve çocukların asker olarak kullanılmasının en önemli kaynağının ülkedeki siyasi istikrarsızlık olduğunu vurgulamaktadır. Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde süregelen siyasi istikrarsızlık nedeniyle, ulusal önlem ve çabaların yanı sıra mevcut uluslararası hukukun çocuk asker sorununu çözmek için yeterli olmadığı ileri sürülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Siyasi istikrarsızlık, çocuk asker, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, insani güvenlik, silahlı çatışma.

* Bu çalışma, Hasan Kalyoncu Üniversitesi tarafından 18 Eylül 2018 tarihinde düzenlenen "3rd African International Conference: Transition and Succession Crises Across Africa" isimli bilimsel etkinlikte sunulan "Child Soldier as a Human Security Issue in Africa" başlıklı bildiri-
den üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, pelin.aliyev@hku.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2466-2132.

Effects of Political Instability on Human Security: An Analysis of the Child Soldier Issue in the Democratic Republic of Congo

Pelin Aliyev

Abstract: The aim of this study is to analyze the effect of political instability on human security in the Democratic Republic of Congo in the context of child soldiers. Boys or girls under the age of 18 who are forced or voluntarily, directly or indirectly involved in armed conflicts are called child soldiers. Today, child soldiers, whose number exceeds hundreds of thousands, are exposed to ill-treatment, neglected and abused, and deprived of their basic rights. Although the participation of children in armed conflict is not new, it today is widespread phenomenon, especially in countries where political instability is experienced. One of these countries is the Democratic Republic of the Congo. As a result of the political crisis between the government and the opposition, the delay of reforms, and the Rwandan Civil War of 1994, the country was dragged into a great political instability. This study deals with the phenomenon of child soldiering in the Democratic Republic of Congo as a humanitarian security problem and emphasizes that the most important source of the use of children as soldiers is the political instability in the country. Due to the ongoing political instability in the Democratic Republic of Congo, it is argued that national measures and efforts as well as international law are not sufficient to solve the child soldier problem.

Keywords: Political instability, child soldier, Democratic Republic of Congo, human security, human insecurity, armed conflict.

Giriş

Mevcut siyasi sistemde otorite zayıflığının ve çöküşünün yol açtığı değişimi ya da değişim eğilimini ifade eden siyasi istikrarsızlık, dünyada pek çok ülkenin deneyimlediği bir süreçtir. Bununla birlikte, kimi ülkeler diğerlerine nazaran daha fazla bu sürece maruz kalmaktadır. Bu ülkelerden biri de Kongo Demokratik Cumhuriyeti'dir (KDC). KDC'de siyasi istikrarsızlığın nedenleri kadar sonuçlarını da inceleyen birçok akademik çalışma yapılmaktadır. Mevcut literatür incelendiğinde siyasi istikrarsızlığın etkilerinin daha ziyade iç savaş, şiddet, ekonomi, göç gibi konular üzerinden ele alındığı gözlenmektedir. Ancak siyasi istikrarsızlığın şiddetten en çok mağdur olan toplumsal kesim olan çocukların asker olarak kullanılma sürecindeki etkisinin nadiren çalışıldığı dikkat çekmektedir. Bu kapsamda bu çalışmanın amacı, KDC'de siyasi istikrarsızlığın insani güvenlik üzerindeki etkisini çocuk asker özelinde analiz etmektir. Çalışma, dört ana bölümden oluşmaktadır: İlk bölümde, bir insani güvenlik meselesi olarak çocuk asker kavramı üzerinde durulmakta; ikinci bölümde, KDC'de istikrarsızlığa yol açan gelişmeler ele alınmakta ve üçüncü bölümde, KDC'de çocuk asker meselesi incelenmekte; son olarak, KDC'de çocuk asker kullanımını engellemeye yönelik atılan adımların neler olduğuna yer verilmektedir. Çalışmada KDC'deki çocuk askerlik olgusu, bir insani güvenlik meselesi olarak ele alınmakta ve çocukların asker olarak kullanılmasının en önemli kaynağının ülkedeki siyasi istikrarsızlık olduğu vurgulanmaktadır.

İnsani Güvenlik Perspektifinden Çocuk Asker Meselesi

Uluslararası ilişkiler çalışmalarının ana kavramlarından biri olan güvenlik, genellikle bir tür tehdit karşısında korunma, zarar görmeme ve hatta hayatta kalma duygusunu ifade eder (Haynes, Hough, Malik, ve Pettiford, 2011, s. 493). Soğuk Savaş'ın sona ermesi güvenliğin kapsamında önemli bir değişime yol açmış ve yeni güvenlik konuları ile yeni kavram ve yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri olarak insani güvenlik kavramı, Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası ilişkiler çalışmalarında bir dönüm noktası olmuştur. Devleti anarşik ortamın yarattığı güvensizliklerden korumanın gerekliliğini vurgulayan devlet merkezli modelin aksine insani güvenlik kavramı, insan merkezlidir ve dikkatin bireyin güvenliğine odaklanmasını teşvik eder (Burgess ve Gräns, 2012, s. 101).

Uluslararası ilişkiler alanındaki pek çok temel kavram gibi, insani güvenlik kavramının da standart bir tanımı yoktur. İlgili tartışmalar, 1940'lı yıllara dayanmakla birlikte insani güvenlik kavramına ilk olarak 1994 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Program – UNDP) tarafından yayımlanan İnsani Gelişme Raporu'nda yer verilmiştir. Raporla insani güvenlik kavramı şu şekilde tanımlanmıştır (UNDP, 1994, s. 2):

“İnsani güvenliğin ana yönleri olduğu söylenebilir. İlk olarak, açlık, hastalık ve baskı gibi kronik tehditlerden korunma anlamına gelir. İkincisi ister evlerde ister işlerde veya topluluklarda olsun, günlük yaşam kalıplarındaki ani ve incitici bozulmalardan korunma anlamına gelir.”

Bu rapor, insani güvenliğı tanımlarken onu dört temel unsura dayandırmaktadır: Birincisi, insani güvenlik evrensel bir endişedir. Her yerdeki insanlarla ilgilidir. İşsizlik, uyuşturucu, suç, kirlilik ve insan hakları ihlalleri gibi tüm insanlar için ortak olan birçok tehdit vardır. Yoğunlukları dünyanın bir yerinden diğerine farklılık gösterebilir, ancak insani güvenliğe yönelik tüm bu tehditler gerçektir ve giderek artmaktadır. Dolayısıyla dünyanın herhangi bir yerinde insanların güvenliği tehlikeye girdiğinde tüm ulusların dâhil olması muhtemeldir. Üçüncüsü, insani güvenliğin erken önlem yoluyla sağlanması, sonraki müdahaleden daha kolaydır ve son olarak, insani güvenlik insan merkezlidir. İnsanların bir toplumda nasıl yaşadıkları ve nefes aldıkları, birçok seçeneğı ne kadar özgürce kullandıkları, pazar ve toplumsal fırsatlara ne kadar erişimleri olduğu ve çatışma mı yoksa barış içinde mi yaşadıkları ile ilgilidir (UNDP, 1994, s. 22-23).

İlgili raporda ayrıca insani güvenliğin yedi bileşeni olduğu ifade edilmektedir. Bunlar; ekonomik güvenlik, gıda güvenliği, sağlık güvenliği, çevre güvenliği, kişisel güvenlik, topluluk güvenliği ve siyasi güvenlik olarak sıralanmaktadır (UNDP, 1994, s. 24-25). Bu kapsamda raporda güvenlik kavramını sadece devletin güvenliğine yönelik askeri tehditler bağlamında ele alan ve güvenliğin sadece polis ve asker gibi kurumlar tarafından sağlanabildiğı argümanına dayanan geleneksel çerçevenin dışına çıkılmasının hedeflendiğı açık bir şekilde gözlenmektedir. Rapor; insani güvenliği tehdit eden uyuşturucu, AIDS, terörizm, çevre kirliliğı, nükleer silahlanma gibi unsurların kişisel, yerel ya da ulusal sınırları aşmasıyla küresel bir nitelik kazanması sonucu güvenliğin tanımının salt devletlerin askeri güvenliği ile sınırlandırılmayacağı gerçeğini gözler önüne sermektedir (Özerdem, 2015, s. 133).

Sadece toprakların güvenliğinin değil, insanların güvenliğinin de barış mücadelesinin temeli olduğu ve her ikisinin de eşit derece önemli olduğu BM kurucuları tarafından da dile getirilmiştir. Nitekim dönemin ABD Dışişleri Bakanı Edward Stettinius, barış mücadelesinin iki cepheden yürütülmesi gerektiğı ifade etmiştir. Birincisi, zaferin korkudan özgürlük (freedom from fear)¹ anlamına geldiğı güvenlik cephesidir. İkincisi ise, zaferin isteklerden özgürlük (freedom from wants) anlamına geldiğı ekonomik ve sosyal cephe. Stettinius, her iki cephede zafer elde edilmesi halinde dünyaya kalıcı bir barışın temin edilebileceğini vurgulamıştır (Sunga, 2016, s. 132; UNDP, 1994, s. 3). Bu noktada insani güvenlik kavramı; korkudan özgürlük ve isteklerden özgürlük olmak üzere iki temel ilkeye dayandırılmaktadır. Milenyum Bildirgesi de bu iki ilkeyi 21. yüzyılda uluslararası

¹ Araştırmacılar bazı çalışmalarda kavramın Türkçe çevirisini “ihtiyaçlardan özgürlük” ya da “fakirlikten özgürlük” şeklinde görebilirler.

ilişkiler için gerekli temel değerler olarak kabul etmiştir (UN General Assembly, 2000, par. 9). Korkudan özgürlük; bireyin savaş suçları, işkence, soykırım ve buna benzer her türlü fiziki şiddet unsurlarından korunması anlamına gelirken bireyin günlük yaşamında açlık, susuzluk, hastalık, kirlilik gibi tehditlerden korunması ve günlük yaşamını sürdürebilmesi için gerekli ihtiyaçlarının sağlanması isteklerden özgürlük ilkesini ifade etmektedir. İlerleyen yıllarda bu iki ilkeye eğitim, özgürlüklere erişim, insan hakları, topluluk güvenliği, siyasi özgürlük gibi konuları kapsayan “onurlu yaşama özgürlüğü” (freedom to live in dignity) de eklenmiştir (UNOCHA, 2009, s. 23; Alameşe, 2021, s. 37).

Öte yandan 2001 yılında insani güvenlik meselesini incelemek üzere kurulan İnsani Güvenlik Komisyonu tarafından 2003 yılında sunulan raporda insani güvenlik, “insan özgürlüğünü ve insan tatminini sağlayacak şekilde insan hayatının yaşamsal merkezinin korunması” şeklinde tanımlanmıştır. 2004 yılında BM’nin İnsani İşler Koordinasyon Ofisi çatısı altında İnsani Güvenlik Birimi (Human Security Unit- HSU) kurulmuştur. Aynı yıl düzenlenen “Tehditler, Zorluklar ve Değişim konulu Yüksek Düzeyli Panel”de insani güvenliğe yönelik çok çeşitli ve yeni tehditlerin var olduğu ve bunları ele almak için daha fazla iş birliği ve ortaklık ihtiyacının olduğu dile getirilmiştir. 2005 yılında BM Genel Sekreterliği tarafından hazırlanan “Daha Büyük Özgürlük İçinde: Herkes İçin Kalkınma, Güvenlik ve İnsan Haklarına Doğru” başlıklı raporda da “özgürlük” olgusu güvenlik, kalkınma ve insan hakları açılarından bütüncül bir yaklaşımla ele alınmakta ve “isteklerden özgürlük”, “korkudan özgürlük” ve “onur içinde yaşama özgürlüğü” şeklindeki üç hedefe ulaşmak için bir dizi kurumsal reform önerilmiştir. Aynı yıl Devlet ve Hükümet Başkanları, Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi’nde insani güvenlik kavramına atıfta bulunmuşlar ve Belge’nin 143. paragrafında tüm bireylerin, özellikle savunmasız kişilerin haklarından yararlanmak ve insani potansiyellerini tam olarak geliştirmek için eşit fırsatla birlikte, korkudan ve isteklerden özgürlük hakkına sahip olduğu belirtilmiştir (UNOCHA, 2009, s. 55-56).

Günümüzde insanların güvenliğine yönelik çok önemli tehditler bulunmaktadır ve çocuklar bu tehditler karşısında toplumun en savunmasız kesimini oluşturmaktadır. Çatışmalarda esas hedefin askerler olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak bugün dünyanın hemen hemen her yerinde devam etmekte olan silahlı çatışmalardan en çok etkilenen kesimi kadınların yanında çocuklar oluşturmaktadır. Çocuklar, silahlı saldırılarda hedef olarak görülmelerinin yanında silahlı gruplara dâhil edilerek karşı gruba zarar vermek için araç olarak da kullanılmaktadırlar. Çocukların silahlı çatışmalarda kullanımının özellikle 1990’lı yıllar itibarıyla arttığı gözlenmektedir. Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle uluslararası sistemin yanında savaşın nitelikleri de değişmeye başlamıştır. Merkezi hiyerarşiden yoksun farklı farklı silahlı grupların türediği bu dönemde savaş alanında artık sınırların ortadan kalkmasıyla sivil halk ile askerler arasında ayırım kalmamıştır. Sivillerin de hedef haline gelmesiyle ölümler katlanarak artmıştır. Bu tür çatışmalı bölgelerde çocukların kötü muameleye ve istismara maruz kaldığı örnekler de çoğalmıştır.

Çocuk istismarının pek çok çeşidi olmakla birlikte en yaygın türlerinden birisi çocukların savaşlarda ve çatışmalarda kullanılmasıdır. Bir başka deyişle, çocuk asker kullanımıdır.

1997 yılında hazırlanan Cape Town İlkeleri'nde çocuk asker, "Aşçılar, hamallar, haberciler ve bu gruplara eşlik edenler de dahil olmak ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere düzenli veya düzensiz herhangi bir silahlı kuvvetin ya da grubun parçası olan 18 yaşın altındaki herhangi bir kişi" şeklinde tanımlanmaktadır (UNICEF, 1997). Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, çocuk askerler, herhangi bir askeri amaç için kullanılan çocuklardır. Dolayısıyla söz konusu kavram, sadece silah taşıyan çocukları ifade etmek amacıyla kullanılmamaktadır (Özerdem, 2021, s. 259). Ayrıca çocuk asker kullanımında cinsiyet kimliği önemli değildir. Bu anlamda çocuk asker hem erkek hem de kız çocukları içeren cinsiyetten bağımsız bir terimdir (Steinl, 2017, s. 7).

Benzer bir tanım UNICEF tarafından 2007 yılından kabul edilen Silahlı Kuvvetler ya da Silahlı Gruplarla Bağlantılı Çocuklara Dair Paris Taahhütleri ve İlke ve Rehberi'nde, kısa adıyla Paris İlkeleri'nde de yer almaktadır. Buna göre çocuk asker, "Aşçı, hamal, haberci, casus olarak veya cinsel amaçlarla erkek ve kız çocuklarını dâhil olmak ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere silahlı bir kuvvet veya silahlı bir grup tarafından askere alınmış ya da kullanılmış 18 yaşın altındaki herhangi bir kişi" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım içerik olarak Cape Town'da kabul edilen tanımla benzerlik göstermektedir. Ancak çocuğun silahlı bir grup veya kuvvet tarafından askere alınmış veya kullanılmış olması gerekli görülürken Cape Town İlkeleri'nde silahlı bir kuvvete ya da gruba dahil olan tüm çocuklar çocuk asker olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte her iki tanım da savaşa aktif olarak katılan çocuklarla sınırlı değildir ve yine her ikisi de zorunlu ve gönüllü askere alım arasında ayrım yapmamaktadır (Steinl, 2017, s. 6).

Çocuk askerin tanımı ya da kapsamı ne olursa olsun, çocukların silahlı gruplar tarafından silah altına alınması ve kullanılması, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından çocuklara yönelik altı ağır ihlalden biri olarak kabul edilmektedir. Öte yandan çocuk askerleri silahlı bir kuvvete veya silahlı gruba almanın üç farklı yolu vardır: Zorunlu, zorla ve gönüllü. Zorunlu askerlik, devlet bünyesindeki silahlı kuvvetlerde yasanın gerektirdiği hizmettir. Zorla askere alma ise, bir birey veya aile üyesine karşı kaçırma ve/veya şiddet tehdidi veya kullanımı veya diğer misillemeler yoluyla silahlı kuvvetlere veya gruplara çocuğun dâhil edilmesidir. Son olarak, bazı durumlarda çocuklar silahlı gruplara zorlanmadan katılırlar. Çeşitli faktörler, çocukları gönüllü olarak silahlı gruplara katılmaya itmektir: Bunlar; siyasi ve güvenlik (devlet veya devlet dışı güçler tarafından istismar, çatışma, işgal veya işgal), ekonomik ve sosyal (ekonomik yıkım, yoksulluk, işsizlik, eğitim, aile içi şiddet veya sömürü), kültürel (askeri hayatı yücelten değer sistemleri, akran baskısı), ideolojik ('haklı' bir neden olduğuna inanılan şey için savaşmak) veya kişisel (askeri ayrıcalıkların kazanılması ve eğitim, para veya statü) nedenler olabilir (DCAF Backgrounder, 2006, s. 2-3).

Çocuk askerlerin kullanımını engellemeye yönelik pek çok çalışma yürütülmekle birlikte bunlar arasında Graça Machel'in çalışması oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Mozambik'in eski Eğitim Bakanı ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'nin çatışmalardan etkilenen çocuklarla ilgili çalışmalar yürüten bağımsız bir uzmanı olan Machel, 1996 yılında yayımladığı Silahlı Çatışmaların Çocuklar Üzerindeki Etkileri adlı çalışmasında çocukların asker olarak kullanılmasına son verilmesi için çağrıda bulunmuştur. Machel'e göre (1996); çocuk asker tanımı sadece kız ya da sadece erkek çocukları kapsamamaktadır. O'nun tanımında çocuk asker; 18 yaşından küçük erkek ya da kız; zorunlu, zorla ya da başka yollarla silahlı kuvvetlere, paramiliter kuvvetlere, sivil savunma ünitelerine ya da silahlı diğer gruplara alınan tüm çocuklardır.

Çocukların asker olarak kullanılmasını önlemeye yönelik bir başka girişim de "Kırmızı El Günü" (The Red Hand Day) Kampanyası'dır. 2009 yılında yüzlerce genç ve öğrenci çocuk asker kullanımına son verme hareketini güçlendirmek için çağrıda bulunmuştur. 250.000'in üzerinde kırmızı el bir araya toplanmış ve küresel çapta yürütülen kampanyanın sembolü haline gelmiştir. Bu kampanya kapsamında, çocuk asker kullanımını yasaklayan anlaşmanın² onaylanması için ülkelere baskı yapılmaktadır. 12 Şubat günü Kırmızı El Günü olarak kabul edilmiştir (Human Rights Watch, 29 Ocak 2010). Kampanyanın 18 yaşından küçük çocukların hiçbir şekilde askere alınmaması ve kullanılmaması, çocuk asker kullanan kişilerin BM Güvenlik Konseyi tarafından cezalandırılması, eski çocuk askerlerin tıbbi ve psikolojik yardıma ulaşmalarının sağlanması ve topluma yeniden entegrasyonlarının sağlanması için mali kaynakların artırılması gibi talepleri bulunmaktadır (Red Hand Day, t.y.).

Yürütülen yoğun kampanyalara, çalışmalara ve hukuki prosedüre rağmen pek çok ülkede çocuklar asker olarak kullanılmaya devam ediliyor. Dünyada 300.000'den fazla çocuk askerinin olduğu ve bunların %40'ından fazlasının kızlardan oluştuğu tahmin edilmektedir (United Nations Office of the Secretary-General's Envoy on Youth, 2015). Çocuk askerlerin çoğu muhalif veya ayrılıkçı hareketler, terör örgütlerinde, organize suçlara karışan silahlı gruplarda, gerilla tipi hareketlerde, paramiliter veya askeri güçlerde yer almaktadır (Özerdem, 2021, s. 268). Çocukların asker olarak kullanıldığı ülkelerin başında ise KDC gelmektedir. Bir sonraki bölümde KDC ele alınmakta ve siyasi istikrarsızlığa kaynaklık eden gelişmeler üzerinde durulmaktadır.

² Çocukların Silahlı Çatışmalara Müdahalesine İlişkin İhtiyari Protokol (OPAC).

Bağımsızlıktan Günümüze Siyasi İstikrarsızlığın Pençesindeki Kongo Demokratik Cumhuriyeti

Afrika kıtasının üçüncü büyük ülkesi olan KDC, 19. yüzyılın sonlarında Belçika'nın hâkimiyetine girmiştir. Belçika yönetiminin bölge halkına yönelik kabul edilemez uygulamaları, çok sayıda isyana yol açmıştır. Otonomi konusunda iç baskıların artması neticesinde yetkililer ile Kongolu siyasi liderler 1960'ların başında Brüksel'de bir araya gelmiştir. Brüksel Yuvarlak Masası'nda geçici anayasanın temel özellikleri ve bağımsızlık tarihi konusunda anlaşmaya varılmıştır. Loi fondamentale (temel yasa) olarak bilinen geçici anayasa, 19 Mayıs 1960'da Belçika parlamentosu tarafından yayımlanmıştır. Bu süreçte siyasi faaliyetler ciddi bir artış göstermiş, 200'den fazla etnik grubun bulunduğu ülkede bir o kadar siyasi parti kurulmuştur. 22 Mayıs 1960'ta düzenlenen seçimlerde Patrice Lumumba başbakan, Joseph Kasavubu ise devlet başkanı seçilmiştir. Ülke, 30 Haziran 1960'ta Kongo Cumhuriyeti adıyla Belçika'dan bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak bağımsızlık sonrasında ülkede arka arkaya krizler yaşanmıştır. İlk olarak ordu içinde ekonomik gerekçelerle başlayan isyan hareketleri, kısa süre içerisinde tüm ülkeyi sarmış ve geniş çaplı şiddet olayları ortaya çıkmıştır. Lumumba'nın talebi üzerine 13 Temmuz 1960'ta BM tarafından bir müdahale gücünün görevlendirilmesi kararı alınmıştır. Cumhurbaşkanı Kasavubu ile Başbakan Lumumba arasında yaşanan krizi fırsat bilen Kongo Ulusal Ordusu personel şefi Joseph Désiré Mobutu ise 1965'te darbe düzenleyerek yönetimi ele geçirmiştir (BBC, 2022; Kisangani ve Bobb, 2010, s. 1i-1xvii).

Mobutu, Kongo toplumunu kutuplaştıran etnik temelli siyasi talepleri dizginleme sözü vermiştir. Ancak Mobutu, bunu yaparken şiddete dayalı bir diktatörlük kurmuştur. İsyancıların kontrolü altındaki toprakları yeniden kazanmak için askeri operasyonlar başlatırken gücünü pekiştirmek için ait olduğu etnik grup Ngbandi'nin üyelerinin yer aldığı gizli polis ağı aracılığıyla ülkede bir korku atmosferi yaratmıştır. Ayrıca 1966 yılında lideri olduğu Devrimin Halk Hareketi'nin (Mouvement Populaire de la Révolution – MPR) tek yasal parti olarak kabul edilmesiyle siyasi alanı kısıtlamıştır. Bütün kurumlarına hâkim olduğu ülkeyi demir yumrukla yönetmiş ve çok partili sistemi ortadan kaldırarak potansiyel rakiplerini etkisiz hale getirmiştir. 1967 yılı itibarıyla kabileciliği ve bölgeselciliği ortadan kaldırmayı ve halk arasında bir ulus olma duygusunu geliştirmeyi amaçlayan “Özgünlük” adlı bir program başlatmıştır. Ülkenin kendine has özelliklerini ön plana çıkaracak adımlar atmıştır. Bu kapsamda ilk olarak ülkenin ismini Zaire olarak değiştirmiştir (Kisangani ve Bobb, 2010: 1xvii-1xviii; Langellier, 2017, s. 183).

Öte yandan ekonomiyi yeniden inşa etmek amacıyla Mobutu tarafından tüm topraklar devletleştirilmiş, yabancı devletlere sağlanan tüm hibeler ve imtiyazlar kaldırılmış, Kongo frangında devalüasyon yapılmış ve yeni bir para birimine geçilmiştir. Reformlarla enflasyon düşmüş ve ekonomi büyümüştür. Ancak 1973

petrol krizi ile, kaydedilen ilerleme bir anda tersine dönmüştür. Hükümete yönelik kötü yönetim ve yolsuzluk suçlamaları artış gösterirken isyanlar hızla yayılmıştır. Ordunun isyanlara müdahalesi sonuçsuz kalmış ve ülke, kısa bir süre içerisinde büyük bir krize sürüklenmiştir. Usulsüzlüklerle dolu 1984 seçimlerini yeniden Mobutu'nun kazanmasının ardından muhalefet, harekete geçmiştir. Muhalif gruplardan biri, 1982'de Demokrasi ve Sosyal İlerleme Birliği'ni (Union pour la Démocratie et le Progrès Social- UDPS) ülkenin ikinci siyasi partisi olarak kurmuş, ancak yasaya göre bu bir ihanet eylemiydi. Bu nedenle, parti üyeleri uzun hapis cezalarına çarptırılmışlardır. Bir diğer grup ise, isyan başlatarak ülkenin bir kısmını kontrol altına almıştır. Hükümet, siyasi baskıdan kurtulmak amacıyla 1986'da hak ve özgürlüklerin ihlallerine ilişkin şikayetlerin kayıt altına alınacağı bir birim oluşturmuş, ancak bu atılan adım da işlevsiz kalmıştır. Hükümet, ekonomik kriz nedeniyle artık sağlık, eğitim gibi temel hizmetleri de sağlayamıyordu. Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru üzerindeki iç ve dış baskıların yoğunlaşması üzerine Nisan 1990'da Mobutu, reform yapmayı kabul etmiştir. Ancak reformların geciktirilmesi, askerlerin düşük maaşlarını protesto etmek için Kinshasa'yı yağmalamaya başlamasına yol açmıştır (Kisangani ve Bobb, 2010, s. 1xvii-1xviii).

1991 yılında, çeşitli siyasi partilerin iki binden fazla temsilcisinin katıldığı bir konferans gerçekleştirilmiştir. Konferans katılımcıları ile Mobutu'nun anlaşmaya varamaması neticesinde ortaya iki farklı hükümet ortaya çıkmıştır. Taraflar, 1994 yılında uzlaşarak bir koalisyon hükümeti kurmayı kabul etmiştir. Mobutu, devlet başkanlığı görevine gelirken Kengo Wa Dondo ise başbakan olmuştur. Ancak bu sefer de yetki paylaşımı konusunda siyasi krizler ortaya çıkmıştır. Henüz ülke içerisindeki krizlere çözüm üretilememişken 1994 yılında sınır komşusu Ruanda'da ortaya çıkan etnik savaş nedeniyle farklı etnik grupları içeren 1 milyondan fazla Ruandalının ülkenin doğusundaki farklı etnik gruplara ev sahipliği yapan Kivu eyaletlerine göç etmesi, yeni krizlerin habercisiydi. Bu göç akını, KDC'nin daha da istikrarsızlaşmasına yol açmıştır. Özellikle Ruanda ve Uganda gibi devletler, KDC içindeki farklı etnik yapıları Mobutu yönetimine karşı kıskırtmaya başlamış ve isyanların çıkmasını teşvik etmiştir. 1996 yılında Ruanda ve Uganda'nın desteklediği Laurent Désiré Kabila önderliğindeki isyancı güçlerin (Alliance des Forces Démocratiques pour la Libération du Congo-Zaire- AFDL) ayaklanmasıyla ülke, savaşa sürüklenmiştir. AFDL, 1997 yılında başkent Kinshasa'yı ele geçirmiş ve lideri Kabila, cumhurbaşkanlığı görevine gelmiştir. Kabila, bu süreçte Mobutu Hükümeti'nin tüm sembollerini ortadan kaldırma konusunda oldukça kararlı davranmış ve ilk olarak ülkenin ismini Kongo Demokratik Cumhuriyeti (KDC) olarak değiştirmiştir (Kisangani ve Bobb, 2010, s. 1xxv-1xxix; Nzongola-Ntalaja, 2004, s. 14).

1998 yılında bu defa Kabila Hükümeti'ne karşı isyanlar başlamıştır. Kivu'ta başlayan isyanlar kısa sürede ülkenin geneline yayılmıştır. Bu istikrarsız ortam, çok sayıda yeni silahlı grubun doğmasına zemin hazırlamıştır. Kısa süre içerisinde ülke, kendini ikinci bir iç savaşın içinde bulmuştur. BM Güvenlik Konseyi, ar-

tan olaylar karşısında ateşkes çağrısında bulunmuş ve yabancı güçlerin geri çekilmesini söyleyerek başka devletlerin KDC'nin iç işlerine karışmaması hususunda uyarılarda bulunmuştur. Diplomatik girişimler neticesinde Temmuz 1999'da Lusaka Ateşkes Anlaşması imzalanmıştır. KDC, Angola, Namibya, Ruanda, Uganda ve Zimbabwe arasında imzalanan anlaşma, ülkeler arasında anlaşmazlıkların ve düşmanlıkların son bulmasına ve çatışma halindeki gruplar arasında diyalog kurulmasına aracı olmuştur. Kasım ayında, taraflar arasında irtibatın kurulmasını kolaylaştırmak, anlaşma maddelerinin uygulanmasına destek olmak ve çatışmanın seyrini takip etmek amacıyla Birleşmiş Milletler Kongo Demokratik Cumhuriyeti Misyonu (MONUC) kurulmuştur (Koko, 2011, s. 30-32).

Öte yandan Laurent Désiré Kabila'nın Ocak 2001'de suikasta uğramasıyla yerine oğlu Joseph Kabila geçmiştir. Cumhurbaşkanı Kabila, babasının otoriter uygulamalarını yavaş yavaş ortadan kaldırmaya başlamış ve bu kapsamda siyasi partiler üzerindeki yasakların kaldırıldığını ilan etmiştir. Ancak bu demokratikleşme adımı, çatışmaların genel seyrini olumlu yönde etkilememiş ve ülkenin doğusundaki şiddetli çatışmalar devam etmiştir. BM Güvenlik Konseyi tarafından Ekim ayında BM askerleri ve askeri gözlemciler bölgede çatışmaların önlenmesi için görevlendirilmiştir. Etnik gruplar arasında çatışmanın sona erdirilmesi ve uzlaşmanın sağlanması için diyalog süreci Addis Abbaba'da başlamıştır. KDC, Ruanda ve Uganda ile uzlaşarak anlaşma imzalamıştır (CNN World, July 30, 2002). Etnik gruplar arasında diyalogun devam etmesini sağlamaya yönelik diplomatik girişimler sürdürülmüş ve Aralık 2002'de çatışma halindeki taraflar, BM ve Güney Afrika'nın arabuluculuğunda bir geçiş hükümeti kurma konusunda anlaşmaya varmışlardır. İki yıllık geçiş döneminin sonunda seçimlerin düzenlenmesi öngörülmüyordu (BBC, 2022).

Ancak bu süreçte Güney Kivu'da yeni bir etnik çatışma ortaya çıkmıştır. BM Güvenlik Konseyi tarafından 30 Mayıs'ta alınan karar doğrultusunda Çokuluslu Geçici Acil Gücü (Interim Emergency Multinational Force - IEMF) sevk edilmiştir. RCD ve MLC de dâhil olduğu hükümet ve ülkenin karşıtları arasında 29 Haziran'da askeri ve güvenlik konularında düzenlemeler içeren bir anlaşma yapılmış ve yeni güç paylaşımına dayanan geçiş hükümeti göreve başlamıştır. BM Güvenlik Konseyi tarafından KDC'de görevlendirilen MONUC'un görev süresi uzatılmış ve askeri gücü artırılarak her türlü önlemi alma konusunda tam yetki verilmiştir. Ayrıca KDC'nin doğusunda faaliyet gösteren tüm silahlı gruplara silah ambargosu uygulamıştır. Bu adımlara rağmen İturi'de şiddete son verilememiştir. Temmuz 2006'da yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikinci turunda Kabila galip gelmiştir. Ancak hem seçim öncesi hem de sonrasında iktidar-muhalefet arasında çatışmalar devam etmiştir (BBC, 2022). 28 Mayıs 2010 tarihinde BM Güvenlik Konseyi, MONUC olarak bilinen barış koruma operasyonunu MONUSCO ((Birleşmiş Milletler Kongo İstikrar Misyonu / Mission des Nations Unies pour la Stabilization du Congo) olarak adlandırılan bir istikrar misyonuna dönüştüren 1925 sayılı kararı kabul etmiştir (United Nations Security Council, S/

RES/1925(2010)). Bu adım, ülkedeki çatışmaların ne kadar derinleştiğini göstermektedir.

Kabila, Kasım 2011 seçimlerinden de galip çıkmıştır. Şubat 2013'te 11 Afrika ülkesinden temsilciler Etiyopya'da bir araya gelerek KDC'deki ihtilafın sona ermesine yardımcı olunmasına yönelik bir anlaşma imzalamışlardır. Temmuz 2013'te BM Müdahale Gücü, doğudaki isyancılarla savaşmak ve bu isyancıları silahsızlandırmak üzere görevlendirilmiştir. Ocak 2015'te seçim yasasında Cumhurbaşkanı Kabila'nın görev süresi dolmasına rağmen iktidarda kalmasını sağlayacak değişiklik tasarladığını açıklaması üzerinde ülkede geniş çaplı protesto hareketleri ortaya çıkmıştır. Olayların devam etmesi üzerine Kasım 2016'da Cumhurbaşkanı Kabila'nın yönetici koalisyonu ile muhalefet arasında cumhurbaşkanlığı seçimlerinin 2018'e ertelenmesini öngören bir anlaşma imzalanmıştır. Aralık 2018'de düzenlenen seçimleri, muhalefet partisi Demokrasi ve Sosyal İlerleme Birliği'nin adayı Felix Tshisekedi kazanmıştır (BBC, 2022). Ancak seçimler istikrarı getirmemiş, ülkede çatışmalı ortam varlığını korumaya devam etmiştir. Zaman zaman ateşkes ilan edilse ve barış anlaşmaları imzalanırsa da ülkede çatışmalar halen devam etmektedir. Çatışmalar, hükümetin yönetim kapasitesini ve olaylara müdahale etme gücünü zayıflatmaktadır. Bu durum siyasi ve ekonomik krizlerin ötesinde insan haklarına ilişkin ağır ihlallerin yaşanmasına yol açmaktadır.

Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde Çocuk Asker Meselesi

Çocuk askerlerin silahlı çatışmalarda kullanılması, Afrika'da salgın hastalık ciddiyetinde bir meseledir. BM Güvenlik Konseyi'nin çocuklar ve silahlı çatışmalara ilişkin 23 Haziran 2022 tarihli raporunda devlete bağlı silahlı kuvvetlere veya silahlı gruplara çocuk asker alımı yapan ve kullanan on beş ülkeden beşinin Afrika'da olduğunu gösteren bir liste yer almaktadır (United Nations Security Council, A/76/871-S/2022/493). KDC de çocuk asker meselesinin keskin bir şekilde yaşandığı Afrika ülkelerinin başında gelmektedir. Nitekim bahsi geçen raporda yer alan ülkelerden birisi de KDC'dir. İlki 1996'dan 1997'ye ve ikincisi 1998'den 2005'e kadar olan iki ardışık savaş, KDC'yi deyim yerindeyse yerle bir etmiştir (Guy, 2009: 132). KDC, halen 1990'larda yaşanan savaşlardan kaynaklanan siyasi, ekonomik ve toplumsal çöküşün yol açtığı yaraları sarmaya çalışıyor (The World Bank, 2022). Devam eden çatışmalar ülkede ciddi bir insani güvenlik krizini de beraberinde getirmiştir.

KDC'deki insani durum, dünyanın en karmaşık, zorlu ve uzun süreli krizlerinden biridir. Esas olarak doğu eyaletlerini etkileyen yirmi yıllık çatışmadan sonra Kasai, Kuzey ve Güney Kivu, Yukarı Katanga ve Tanganyika'daki durum, 2017 yılında belirgin biçimde kötüleşmiştir (The Roméo Dallaire Child Soldiers Initiative, Ekim 2018). Bu durum özellikle çocuklar üzerinde yıkıcı sonuçlara yol açmıştır. İki ardışık savaş sırasında bazıları hastalık ve açlıktan çoğu ise işkence

ve kötü muameleden dolayı en az beş milyon insan hayatını kaybetmiştir. Bunun yanında cinayet, tecavüz, çocukların zorla askere alınması ve askeri amaçla kullanılması gibi sivillerin silahlı çatışmaların ana hedeflerine dönüştüğü ve özellikle kadın ve çocukların daha fazla etkilendiği insanlık dışı gelişmeler yaşanmıştır (Guy, 2009: 132).

KDC'de çocukların silahlı çatışmalarda kullanılması, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde (UCM) bir davaya konu olacak boyutta bir meseleye dönüşmüştür. 2004 yılında UCM, KDC'deki sorunlara yönelik resmi bir soruşturma ilan etmiştir. 2006'da Thomas Lubanga, İkinci Kongo Savaşı sırasında çocukları askere almak başta olmak üzere çok sayıda suçtan UCM tarafından tutuklanmıştır. 26 Ocak 2009 tarihinde UCM, Lubanga'yı yargılamaya başlamıştır. 2012 yılında, Lubanga'nın suçlu olduğu yönünde bir karar verilmiştir (Lubanga Case, The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, ICC-01/04-01/06). Mahkeme, Lubanga'yı 15 yaşın altındaki çocukların FPLC'ye alınmasından ve bunların düşmanlıklara aktif katılım için kullanılmasından oluşan savaş suçları işlemekten suçlu bulmuştur. Hema ile Lendus etnik grupları arasında 1998-2003 aralığında yaşanan iç savaşta 15 yaşından küçük çocukları savaşa dahil etmekle suçlanan Lubanga'nın Lendus grubundan olan insanları öldürmek amacıyla çocukları kullandığı ifade edilmiştir. BM raporlarına göre, 30.000'den fazla çocuğun asker olarak kullanılmasından sorumlu olan Lubanga, UCM'nin ilk savaş suçu davası sanığıdır (AÇAUM, Ocak 2009). Mahkeme tarafından toplam 14 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Lubanga davası, UCM'de türünün ilk örneğiydi (Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict, 2009, s. 12).

KDC'de çok sayıda silahlı grup halen çocukları askere almakta ve onları çatışmalarda yaygın biçimde kullanmaktadır. BM Güvenlik Konseyi'nin çocuklar ve silahlı çatışmalara ilişkin 23 Haziran 2022 tarihli raporuna göre, KDC'de 889'u kız olmak üzere 2.979 çocuğa yönelik 3.546 ihlal gerçekleşmiştir. Bu rakam 2020'de yayımlanan raporda 3.796 ve 2021'de 2.912'dir. Sadece son üç yıl yayınlanan raporlar dikkate alındığında 2.576'sı kız olmak üzere toplam 9.687 çocuk 10.847 ihlale uğramıştır. 23 Haziran 2022 tarihli raporda Nyatura (120), Özgür ve Egemen Kongo Yurtseverler İttifakı (Alliance des patriotes pour un Congo libre et souverain- APCLS) (101), Mai-Mai Mazembe (80), Müttefik Demokratik Güçler (the Allied Democratic Forces- ADF) (60) ve diğer silahlı gruplar (198) tarafından sadece o yıl içerisinde 78'i kız olmak üzere 565 çocuğun askere alındığı belirtilmiştir.³ Rapor, birçok silahlı grubun KDC'deki silahlı çatışmalarda aktif olduğunu ve çocuklara yönelik ihlaller gerçekleştirdiğini de ortaya koymaktadır. Devlet dışı silahlı grupların çocukları çatışmalarda kullandığına dair raporlar var ve bu gruplar, Güvenlik Konseyi'nin söz konusu raporunda çocukları askere aldığı ve kullandığı için listelenmiştir. Raporda çocukları askere alan gruplar şöyle sıralanmıştır: Yurtseverler İttifakı (Alliance des patriotes), Özgür ve Egemen Kongo

³ Gruplara katılan çocuk sayısı parantez içerisinde verilmiştir.

(Congo libre et souverain), Müttefik Demokratik Güçler (Allied Democratic Forces), Ruanda'nın Kurtuluşu için Demokratik Güçler (Forces démocratiques de libération du Rwanda- FDLR), İturi Yurtsever Direniş Güçleri (Forces de résistance patriotiques de l'Ituri- FRPI), Lord'un Direniş Ordusu (Lord's Resistance Army- LRA), Mai-Mai Apa Na Pale, Mai-Mai Mazembe, Mai-Mai Simba, Yenilenmiş Nduma Kongo Savunması (Nduma défense du Congo-Rénové), Nyatura ve Raia Mutomboki. Bununla birlikte, Kongo Demokratik Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri (Force Armées du République Démocratique du Congo- FARDC) çocukları çatışmalarda kullanan devlet aktörleri listesinde yer almamıştır (United Nations, A/76/871-S/2022/493).

2017 yılında listeden çıkan FARDC ile elde edilen başarının devamını hedefleyen MONUSCO, Çocuk Koruma Bölümü (Child Protection Section- CPS) ile silahlı grup komutanlarının çocukları serbest bırakma ve bir daha askere almama konusundaki taahhüdünü güvence altına almayı amaçlamaktadır (MONUSCO, 2019, s. 9). Bu amaç doğrultusunda, MONUSCO tarafından 2019 yılında "Gücümüz Gençlerimizde" başlıklı bir rapor yayınlamıştır. Bu raporda sadece yedi silahlı gruba⁴ ilişkin bilgiler sunulmuştur. Bunun nedeni ise, BM'nin bahsi geçen kara listesinde ısrarla kalmaya devam etmiş olmalarıdır. Ayrıca MONUSCO, bu gruplara erişerek askere alınan çocukları belgelemiştir. Dolayısıyla veriler doğrudan elde edilmiştir.

2017 yılında DKC, dünya çapında en fazla çocuk askere sahip dördüncü ülke olup BM tarafından en çok çocuk askere sahip beş ülke listesinde yer almıştır (United Nations General Assembly Security Council, May 16, 2018). MONUSCO'nun raporuna göre, 2014-2017 yılları arasında en az 49 silahlı grup tarafından en az 5.619 erkek ve 549 kız çocuk askere alınmıştır. Bu çocukların %72'si yani 4,059'u (3,631'i erkek ve 428'i kız) yalnızca 10 silahlı grup tarafından askere alınmıştır. Bu yıllar arasında çocuğa yönelik ağır ihlallerin %94'ü silahlı gruplar, %6'sı devlet görevlileri tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çocukların %62'si askere alınmış, %13'ü kaçırılmış, %10'u öldürülmüş ya da sakat bırakılmış, %9'u cinsel şiddete maruz kalmış, %6'sı hastanelere ya da okullara saldırı sırasında zarar görmüştür (MONUSCO, 2019, s. 8-9).

Öte yandan 2014-2017 arasında silahlı gruplardan ayrılan çocukların sayısı %22 artarken, askere yeni alınanların sayısı %50 azalmıştır. Bu, silahlı gruplara girenden daha fazla çocuğun ayrıldığı anlamına gelmektedir (MONUSCO, 2019, s. 35). 2014-2017 arasında 6,168 çocuğun 4,609'u Kuzey Kivu, 619'u Kasai Bölgesi, 387'si Güney Kivu, 188'i Ituri ve Uélés, 35'i Tanganyika ve Yukarı Katanga'da askere alınmıştır. Raporlarda 2016 ve 2017'de çatışmanın patlak verdiği Kasai'de çocukların askere alınmasında anormal bir artış olduğuna dikkat çekilmektedir. 2014-2017 arasında belgelenen tüm vakaların %75'i burada gerçekleşmiştir (MONUSCO, 2019, s. 20).

⁴ FDLR, FOCA, Nyatura, Kamuina Nsapu, Rayia Mutomboki, Mayi Mayi Mazembe, FRPI ve NDC-Rénové.

Öte yandan silahlı gruplar tarafından askere alınan tüm çocukların %30'u (2,171) 15 yaşın altındadır (MONUSCO, 2019: 9). Oysa 15 yaşın altındaki çocukların askere alınmaları uluslararası hukuka göre bir savaş suçudur (BM Güvenlik Konseyi Roma Statüsü, 17 Temmuz 1998, Madde 8(2)b(xxvi)). Ayrıca çocuk asker kullanımında cinsiyetin fark etmediği de dikkat çekmektedir. Nitekim 2014-2017 arasında askere alınan çocukların %9'u kızdır. Üstelik erkek çocukların silahlı gruplara alınımı düşerken kızlar için böyle bir durum yaşanmamış ve kızların oranı 2014'te %7'den 2017'de %12'ye yükselmiştir. KDC'de askere alınan ve kullanılan çocukların %99'u Kongolu olsa da hem Kongolu hem de yabancı silahlı gruplar tarafından askere alınan çocuklar da Ruanda (32), Güney Sudan (26), Burundi (25), Uganda (10), Tanzanya (3), Orta Afrika Cumhuriyeti (2) ve Kenya (1)'dan gelmiştir (MONUSCO, 2019, s. 37-38).

Öte yandan söz konusu silahlı grupların çocukları askere alma ve kullanma biçimleri farklılık göstermektedir. Raporda çocukları silahlı gruplara iten faktörler; intikam alma, etnik olarak kendini koruma, ekonomik olarak hayatta kalma, fiziksel olarak hayatta kalma, aile ve arkadaş baskısı, siyasi ve ideolojik konular olarak sıralanmaktadır. Silahlı grupları çocukları askere almaya çeken faktörler ise üye sayısında üst sıralarda yer alma arzusu, ucuz işçilik olması, sadık savaşçılar olmaları, çocukların büyüdü bir korunma mekanizmasına sahip oldukları inancı, kolay kontrol edilebilir olmalarıdır. Uzun süre devam eden çatışmalar ile zayıflamış aile veya topluluk yapıları, silahlı gruplarla artan aile bağları, ebeveyn ölümleri, yerinden edilme ve okula düşük katılım gibi faktörlerin birleşimi bu süreci tetiklemektedir (MONUSCO, 2019, s. 19-21).

Çocukların silahlı gruplara katılmasının nedenlerinden biri intikam duygusudur. Hem Doğu'da hem de Kasai Bölgesi'nde erkek çocukların silahlı gruplara veya milislere katılmalarının en belirgin nedenlerinden birinin ölen aile üyelerinin intikamını almak ve topluluklarını diğer etnik kökene dayalı silahlı gruplara veya hükümete karşı korumak olduğu belirtiliyor. Yoksulluk, 2016'da nüfusun %77'sinin günde 2 ABD dolarından daha az parayla yaşadığı ve 2017'de yaklaşık 2 milyon çocuğun şiddetli akut yetersiz beslenmeden mustarip olduğu KDC'de çocukları silahlı gruplara katılmaya teşvik eden bir başka önemli faktördür. Nyatura veya Rayia Mutomboki gibi güçlü ideolojilerden yoksun silahlı gruplar maaş, ücretsiz eğitim, ganimet, yemek, "iyi bir yaşam" vaatleriyle ikna kapasitelerini güçlendiriyorlar. Silahlı bir grubun tehdidine maruz kalan, kendi mahallesinde ya da evinde istismara uğrayan, küçük suçlar işleyen çocukların kendilerini koruyacak bir silahlı grubun üyesi olmayı tercih ettikleri de görülmektedir. Bir başka faktör de aile ve akran baskısıdır. FDLR FOCA gibi ailelerle ilişkili silahlı gruplarda çocuklar yakın aile üyeleri tarafından askere alınıyor. FRPI tarafından %39'u gruba katılma nedenleri olarak akran baskısını gerekçe göstermiştir. Çocukların silahlı gruplara katılma nedenleri arasında siyasi ve ideolojik gerekçeler de yer almaktadır. Kamuina Nsapu için gönüllü olan çocukların %22'si milislere katılma nedenleri olarak devlet görevlilerinin tacizleri ile ulusal ve eyalet hükümetleri devirme hedeflerini göstermişlerdir (MONUSCO, 2019, s. 26-27).

Silahlı grupların çocukları tercih etmesinin nedenlerinden biri üye sayısını arttırmaktır. Örneğin Rayia Mutomboki, büyük bir kayıp yaşadktan sonra bir sonraki saldırıyı düzenlemeden hemen önce asker toplama mitingleri düzenler ve grubun yok olacağı konusundaki endişeleri dile getirerek insanları ikna etmeye çalışırlar. Öte yandan çocukların beslenmesi, giydirilmesi ve barınması yetişkinlere göre daha ucuza mal olur, ancak daha fazla olmasa da onlar kadar sıkı çalışırlar ve manipüle edilmeleri daha kolaydır. Bu nedenle yasa dışı madencilik gibi suç faaliyetlerinde bulunan FDLR FOCA'nın çocukları buralarda çalıştırmak üzere tercih ettiği belirtilmektedir. Bazı gruplar ise çocukların özel bir sihre sahip olduğunu düşünürler ve onların varlığı grup için hayati öneme sahiptir. Savaş sırasında yaralanan savaşçıları korumak ve iyileştirmek için bu çocuklar çatışmanın yaşandığı yerlere gönderilirler. Örneğin, 2015'te Rayia Mutomboki grubu, kurşun geçirmez olma yeteneğini güçlendirmek için 13 yaşından küçük kızları hedef almıştır (MONUSCO, 2019, s. 29).

Kaçırma, silahlı grupların çocukları bünyelerine dâhil etmek amacıyla başvurdukları yöntemlerden biridir. BM tarafından 2014'ten bu yana belgelenen tüm çocuk kaçırma olaylarının %70'inin amacı çocukların askere alınmasıydı. Ortalama olarak, KDC'de çocuk asker kullanımında ilk yedide yer alan gruplar çocuk askerlerinin %27'sini kaçırmıştır. Kızların bu ilk yedi grup tarafından kaçırılma oranı ise erkeklere göre çok daha yüksektir. Kızların kaçırılma olasılığı, erkeklerden ortalama %7 daha fazladır. Örneğin, FRPI tarafından askere alınan kızların %81'i kaçırılmıştı. FRPI, aynı zamanda %27 oranla bünyesinde en fazla kız çocuğu bulduran gruptur. Aynı zamanda ilk yedide yer alan gruplar içinde kız çocuklarına en fazla cinsel şiddet uygulayan grup (%93) konumundadır. Kızlar kampa vardıklarında sözde kocalarına "eş" olarak sunuluyorlar (MONUSCO, 2019, s. 30-31). Öte yandan Kuzey Kivu'da olduğu gibi çocukların askere alınmasının yaygın olduğu yerlerde, silahlı gruplardan kaçan çocuklar neredeyse sürekli olarak yeniden askere alınma tehdidi altında yaşıyordu. Yeniden askere alınmayla ilgili veriler, 2017 yılına kadar sistematik olarak toplanmasa da, ilk yedi fail arasında çocukların ortalama %3'ü - neredeyse tamamı erkek çocuklar - aynı veya birden fazla silahlı grup tarafından yeniden askere alındı. Nyatura, çocukları yeniden askere alan gruplar içinde ilk sırada yer almaktadır. Çocuk askerlerinin en az %8'i daha önce askerdi (MONUSCO, 2019, s. 32).

Son olarak, BM tarafından 17 yıllık bir izleme neticesinde KDC'de 51.000 çocuğun silahlı kuvvetlerden ve silahlı gruplardan ayrıldığı bildirilmiştir (MONUSCO, 2019, s. 8). İlk yedi grup bünyesinde yer alan çocukların bu gruplardan ayrılması ise farklı biçimlerde gerçekleşmektedir. %67'si kaçarak, %13'ü teslim olarak %9'u serbest bırakılarak, %8'i tutuklanarak, %3'ü diğer yollarla bu gruplardan ayrılmıştır (MONUSCO, 2019, s. 42). Bu süreçte KDC tarafından çocuk asker kullanımı engellemeye yönelik bazı adımlar da atılmaktadır. Bir sonraki bölümde bu adımların neler olduğu üzerinde durulmaktadır.

Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde Çocuk Asker Kullanımını Engellemeye Yönelik Atılan Adımlar

KDC'de çocukların asker olarak kullanımının engellenebilmesi için yasal düzenlemeler de yapılmaktadır. Örneğin, Nisan 2003'te kabul edilen Geçiş Dönemi Anayasası, on sekiz yaşından küçük kişilerin askere alınmasını ve düşmanlıklarda kullanılmasını yasaklamıştır (Constitution de la Transition, 2003, m. 184). Yine 12 Kasım 2004 tarihli Kongo ordusunun örgütlenmesine ilişkin yasaya göre, on sekiz yaşından küçük kişilerin silahlı kuvvetlere alınması yasaktır (Loi No 04/023 du 12 novembre 2004 portant organisation générale de la défense et des forces armées, m. 7). 2006 Anayasası ise 18 yaşın altındaki herhangi bir kişiyi çocuk olarak tanımlamaktadır. 41. madde kapsamında çocukların her türlü istismarının kanunla cezalandırılması öngörülmekte, 42. madde kapsamında ise kamu yetkililerinin gençleri sağlıklarına, eğitimlerine ve gelişimlerine yönelik tehditlerden korumakla yükümlü kılmaktadır. 190. maddede askeri veya paramiliter oluşumların, özel milislerin veya gençlik ordularının örgütlenmesi yasaklanmaktadır (Constitution de la République Démocratique du Congo, 2006). Bu nedenle çocukların yasadışı bir şekilde askere alınması KDC'de suç sayılmaktadır. Çocukların çatışmalara katılmak için kullanılması da suç sayılmaktadır. Ancak, Şubat 2006'da yürürlüğe giren yeni Anayasa, silahlı kuvvetlere kayıt için asgari bir yaş da belirlememektedir. 2009'da çocukların silahlı kuvvetlere ve gruplara alınması ve kullanılmasını yasa dışı hale getiren "Çocukların Korunması Yasası" kabul edilmiştir (Loi n° 09/001 du 10 janvier 2009 portant protection de l'enfant). Devlet, silahlı kuvvetler ve gruplar ile polis teşkilatında istihdam edilen veya kullanılan çocuğun bulunduğu ortamdan ayrılmasını ve aileye veya topluma yeniden kazandırılmasını sağlayarak çocuklara yasal bir koruma sağlamaktadır.

Öte yandan KDC, çocukların çatışmalarda kullanılmasını durdurmak için başka yasal önlemler de alıyor. Örneğin, asgari gönüllü askerlik yaşı 18 olarak kabul edilmektedir ve zorunlu askerlik yoktur. Öte yandan, KDC, çatışmalarda çocuk askerlerin kullanılmasının önlenmesine ilişkin birçok uluslararası anlaşmayı imzalamış ve onaylamıştır. KDC; Çocukların Silahlı Çatışmalara Müdahalesine İlişkin İhtiyari Protokolü (OPAC), Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeyi, Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'nü, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 182 nolu Sözleşmesi'ni ve 1949 Cenevre Sözleşmesi IV'ü ve Ek Protokol I ve II'yi imzalamıştır. Ancak bu ülke, Çocuk Hakları ve Refahına İlişkin Afrika Şartı'nı imzalamak için henüz herhangi bir adım atmamıştır.

Çocukların asker olarak kullanımının engellenmesine yönelik yerel girişimler mevcuttur. Bunlardan birisi de Çocuk ve Sağlık Hizmetinde Gönüllülük Ofisi (BVES)'dir. BVES, 6 Mart 1992'de ağırlıklı olarak doktorlar, avukatlar, sosyologlar, antropologlar ve psikologlardan oluşan bir grup gönüllü tarafından çocukların sağlığı, eğitimi ve korunması amacıyla KDC Bukavu'da kurulan kâr amacı

gütmeyen bir dernektir. Bu grup çocukların, özellikle de ekonomik ve sosyal marjinalleşmenin ve silahlı çatışmaların mağduru olan çocukların (sokak çocukları, çocuk işçiler, ebeveysiz çocuklar, hapishanedeki çocuklar, çocuk askerler) geliştirilmesi, korunması ve savunulmasına katkıda bulunma arzusuyla bir araya gelmiştir. BVES; UNICEF, Uluslararası Af Örgütü ve diğer önde gelen STK'lar ile insan hakları ve çocuk sorunları alanında çocukların haklarına ve korunmasına ilişkin mevcut uluslararası yasal belgeleri somut eyleme dönüştürmek amacıyla iş birliği içinde çalışmaktadır. BVES, çocuk asker DDR (Silahsızlanma, Terhis ve Yeniden Entegrasyon) programı için CONADER, Ulusal Terhis ve Yeniden Entegrasyon Komisyonu (şimdi UEPNDDR, Ulusal Silahsızlanma, Terhis ve Yeniden Entegrasyon Programının Yürütme Birimi) ile iş birliği yapmaktadır (BVES, 2022).

BVES'in kuruluşundan Kasım 2021'e kadar içinde sokak çocuklarının, cinsel amaçlı kullanılan çocuklar, savaş nedeniyle yetim kalan çocuklar, tutuklu çocuklar, maden sahalarında çalıştırılan çocukların olduğu 412.875 savunmasız çocuğa (131.142 kız) ve silahlı kuvvetler ve gruplarla ilişkili 53.964 çocuğa (3.320 kız) yardım edilmiştir. 17.948 çocuk asker (1.976 kız) silahlı kuvvetlerden ve gruplardan terhis edilmiştir. Silahlı kuvvetlerden ve gruplardan kaçan ya da bu onları terk eden 35.354 çocuk (1.344 kız) tespit edilmiş ve koruma altına alınmıştır. Silahlı çatışmalar nedeniyle ailelerinden ayrılmış 11.635 çocuk (5.257 kız) BVES Transit Merkezlerine alınmıştır. Okula gitmeyen 325.928 çocuk (80.428 kız), BVES'in CRS (Okul İyileştirme Merkezleri veya Gündüz Merkezleri) aracılığıyla okullara yeniden entegre edilmiştir (BVES, 2022).

Öte yandan 2002 yılında 12 Şubat günü Kırmızı El Günü ilan edilmiştir. Bu kampanyanın 18 yaşından küçük hiçbir çocuğun ordularda, silahlı gruplarda veya diğer askeri birliklerde kullanılmaması veya eğitilmemesi, sorumluların cezalandırılması, eski çocuk askerler için bakım, koruma ve siyasi sığınma, çocuk askerlere yönelik yardım programlarına mali desteğin genişletilmesi, silah ihracatının durdurulması ve barış eğitiminin teşviki gibi talepleri bulunmaktadır (Rend Hand Day, t.y.). Bu bağlamda, bu kampanyanın destekçilerinden olan BVES de geniş bir bilinçlendirme kampanyası başlatmıştır ve KDC'nin doğusunda yerel aktörlerle stratejik düşünce atölyeleri düzenlenmiştir.

Adeji-Ka/Projet Enfants Soldats, ülkenin doğusundaki Ulvira kentinde bulunan ve çocuk askerlerin terhis edilmesine, toplumlarına yeniden uyum sağlamalarına, onların haklarını tüm kamuoyuna tanıtmaya yönelik çalışmalar yürüten gönüllü bir örgüttür (Rosen, 2012, s. 219). Bu örgüt, çocuk haklarının ihlali hakkında veri toplamak için cep telefonlarını kullanmaktadır. Gençler için yüksek riski bölgeler olarak görülen birçok köyde öğretmen, topluluğun en yaşlısı, yerel kilisenin bir üyesi, yerel yönetimin bir üyesi ve bir iş adamı olmak üzere 5 kişiden oluşan komiteler kurmuşlardır (Waruzi, 2010, s. 139).

Sonuç

1940'larda tartışılmaya başlanan insani güvenlik kavramı, 1994'te BM tarafından hazırlanan raporla birlikte daha görünür hale gelmiştir. İnsani güvenlik; korunması ya da savunulması gereken tek aktörün devletler olmadığı ve güvenliğin sadece askeri konulardan ibaret olmadığı argümanına dayanmaktadır. Buna göre silahlı çatışma, şiddet, çevre kirliliği, iklim değişikliği gibi meselelerden insanlar daha fazla etkilenmektedir. Özellikle şiddet olaylarında toplumun en kırılgan kesimini çocuklar oluşturmaktadır. Çocuklar, çatışmalı bölgelerde çeşitli istismarlara maruz kalmaktadır. En yaygın istismar türlerinden biri de çocukların asker olarak kullanımınıdır. KDC, silahlı gruplar tarafından çocukların asker olarak kullanıldığı ülkelerin başında gelmektedir. Bu makalede, KDC'de bir insani güvenlik sorunu olarak çocuk askerlik olgusunu incelemiştir.

KDC, bağımsızlığını kazandığı 1960 yılından bu yana siyasi istikrarsızlığın hâkim olduğu bir ülkedir. 1965 yılına kadar yaşanan siyasi kriz, Mobutu'nun darbe ile yönetimi ele geçirmesi ile sonuçlanmıştır. 1997'ye kadar cumhurbaşkanlığı görevini yürüten Mobutu, 1990'ların başına kadar otoriter bir rejim hüküm sürmüştür. Siyasi krizlerin yol açtığı istikrarsızlık, çeşitli silahlı grupların türemesine zemin hazırlamıştır. Ordu tarafından defalarca müdahale de bulunulsa da silahlı grupların isyanları bastırılmamıştır. Böyle bir ortamda siyasi reformlar konusunda iç ve dış baskıların yoğunlaşmasıyla Mobutu, 1990'ların hemen başında reform yapmayı kabul etmiştir. Ancak demokratik geçiş süreci, Mobutu ve ülkenin siyasi sisteminin şekillenmesi amacıyla toplanan Konferans arasında yaşanan siyasi krizler nedeniyle olumlu sonuçlanmamıştır. Siyasi istikrarsızlık, silahlı grupların şiddetini daha da artırmasına yol açmış ve 1994 Ruanda Savaşı'nın da etkisiyle ülke, bölge ülkelerinin de dâhil olduğu iki büyük savaşa sürüklenmiştir. 1997'de cumhurbaşkanlığı görevine Laurent Désiré gelmiş, ancak suikast sonucu hayatını kaybetmesi sonucu yerine oğlu gelmiştir. Cumhurbaşkanı Kabila, reformlar konusunda daha istekli bir profil çizse de ülkede süren silahlı çatışmalar nedeniyle ilerleme kat edememiştir. 2016 yılında cumhurbaşkanlığı seçimlerini muhalif lider Felix Tshisekedi kazanmış, ancak çatışmalı ortam varlığını korumaya devam etmiştir. Uluslararası toplum KDC'deki krizi çözmeye yönelik çeşitli adımlar atmasına rağmen kalıcı bir çözüm bulunamamıştır.

İstikrarsızlık, hükümetlerin yönetim kapasiteleri ve çatışmalara müdahale etme gücünü zayıflatmaktadır. Süregelen siyasi istikrarsızlık ve çatışma hali, Kongolu çocukların durumunu da olumsuz biçimde etkilemiştir. İnsani güvenliğin en önemli öznelerinden biri olan çocuklar, güvenlikten yoksun çatışmalı ortamlarda temel haklarından mahrum kalarak yaşam mücadelesi vermektedir. Özellikle silahlı kuvvetler ya da gruplar tarafından asker olarak kullanılması gibi ciddi bir hak ihlali ile karşı karşıya kalmışlardır. Zayıf ve istikrarsız yönetimlerin var olduğu, devlet kapasitesinin düşük olduğu, demokratik siyasi kültürün gelişmediği DKC gibi ülkelerde siyasi taleplerin şiddet yoluyla dile getirilmesi durumu olduk-

ça yaygındır. Şiddet ortamı, silahlı grupların ortaya çıkmasını kolaylaştırmakta ve toplumun en savunmasız kesimini oluşturan çocuklar için son derece güvensiz ortamlara yol açmaktadır. Nitekim BM Güvenlik Konseyi raporlarında da listelenen Afganistan, Suriye, DKC, Orta Afrika Cumhuriyeti, Irak, Mali gibi çocuk asker kullanan ülkeler siyasi istikrarsızlıkların ve çatışmaların var olduğu ülkeler olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Bu anlamda DKC örneğinde görüldüğü üzere, ülkedeki çocuk asker meselesi siyasi istikrarsızlıkla doğrudan ilişkilidir.

Son yıllarda çocukların askere alınmasına ve kullanılmasına son vermek için alınan gerekli önlemlere ve ilerlemeye rağmen, sorun henüz çözülememiş ve mesele, KDC başta olmak üzere Afrika kıtasının çoğu ülkesinde ciddiyetini korumaya devam etmektedir. Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından, çocukların herhangi bir sıfatla askere alınmasını savaş suçu ilan etmesine rağmen çocuklar, KDC’de silahlı gruplar tarafından askere alınıp askeri amaçlarla kullanılmaktadır. Çocuk askerler, sayıları kimi bölgelerde azalsa da varlığını korumaya devam etmektedir. KDC’de çocukların şiddete maruz kaldığı açık bir şekilde görülmektedir.

Öte yandan, silahlı gruplar tarafından kaç tane çocuğun askere alındığı bildirilen raporlar, sadece istatistik bilgileri sunar. Oysa, çocukların yaşadıkları tam anlamıyla trajedidir. Her istatistiğin arkasında onlarca çocuğun tanık olduğu ve maruz kaldığı hikayeler vardır. MONUSCO Genel Sekreteri Özel Temsilcisi Le-ila Zerrougui’nin belirttiği gibi (MONUSCO, 2019, s. 6), “...çocuğu çatışmadan çıkarabilirsiniz, ancak çatışmayı çocuktan çıkarmak çok daha uzun sürer.” Rehabilitasyon süreçleri bu nedenle yıllar alabilir. Ancak gösterilen çabalar son derece değerlidir. Silahlı gruplardan ayrılan çocukların rehabilitasyonlarının önemi Zerrougui’nin şu kısa cümlesinden anlamak mümkün : “Silahlı gruptan salıverilen bir çocuk, bir sonraki Nelson Mandela olabilir.” Çocukların asker olarak kullanımını engellemeye yönelik adımlar ve bu çocukların gruplardan ayrılmaları sonrasındaki rehabilitasyon süreçlerinin olumlu çıktuları kısa vadede elde edilemeye de uzun vadede hem çocukların hem de toplumların faydasına olacaktır.

Kaynakça

- AÇAUM, Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara Üniversitesi. (Ocak 2009), Afrika Gündemi. Sayı: 1. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/406/1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Alameşe, Y. (2021). COVID-19 Salgını ve İnsani Güvenlik. *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2 (1), 33-48.
- BBC, *Democratic Republic of Congo profile – Timeline*. <http://www.bbc.com/news/world-africa-13286306> (E.T. 22.07.2022).
- BM Güvenlik Konseyi Roma Statüsü (17 Temmuz 1998). https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XVIII-10&chapter=18&clang=_en
- Bonn International Center for Conversion (t.y.). Disarmament, demobilisation and reintegration (DDR) of child soldiers. <https://warpp.info/en/m2/articles/ddr-child-soldiers> (E. T. 19.12.2022).

- Burgess, P. and Gräns, J. (2012). Human Security. C. A. Snyder (Ed.), *Contemporary security and strategy* içinde (89-105). Third edition. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- BVES – Bureau pour le Volontariat au Service de l’Enfance et de la Santé in the Democratic Republic of the Congo (RDC). <http://www.bves-rdc.org/DefaultEn.htm>
- Cape Town Principles and Best Practices on the Prevention of Recruitment of Children into the Armed Forces and on Demobilization and Social Reintegration of Child Soldiers in Africa. (1997). <https://digitallibrary.un.org/record/248311#record-files-collapse-header> (E. T. 22.07.2022).
- Central Intelligence Agency (CIA), (2022). The World Factbook, *Congo, Democratic Republic of the*. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/congo-democratic-republic-of-the/#introduction> (E. T. 19.07.2022).
- CNN World. (July 30, 2002). “African ‘World War’ peace signing”. <https://reliefweb.int/report/democratic-republic-congo/congo-rwanda-sign-pact-end-devastating-war>
- Commission on Human Security (2003). *Human Security Now*. New York.
- Constitution de la République Démocratique du Congo, (2006). <https://www.presidence.cd/uploads/files/Constitution%20de%20la%20me%20Republique.%2018%20Fev%202006.pdf>
- Constitution de la Transition, (2003). <http://www.leganet.cd/Legislation/JO/2003/numeros/jos.05.04.2003.pdf>
- DCAF Backgrounder - Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), (2006). *Child Soldiers*. https://www.files.ethz.ch/isn/26084/14_bg_child_soldiers.pdf (E. T. 21.05.2022).
- Guy, K. M. (2009). The political and cultural background for using child soldiers. *Torture*, 19(2), s. 132-136. https://irct.org/assets/uploads/1018_8185_2009-2_132-136.pdf
- Haynes, J.; Hough, P.; Malik, S. P. ve Pettiford, L. (2011). *World politics: International relations and globalisation in the 21st century*. London: SAGE Publications.
- Human Rights Watch, 29 Ocak 2010.
- İnat, K. ve Gieler, W. (2007). Kongo Demokratik Cumhuriyeti (Zaire): “Birinci Afrika Dünya Savaşı”, K. İnat, B. Duran ve M. Ataman (Ed.), içinde *Dünya Çatışma Bölgeleri* (419-432). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kisangani, E. F. ve Bobb, S. F. (2010). *Historical Dictionary of the Democratic Republic of the Congo*. United Kingdom: Scarecrow Press.
- Koko, S. (2011). MONUC and the quest for peace in the Democratic Republic of Congo: assessment of a peacekeeping mission, *African Security Review*, 20(2), s. 29-41.
- Langellier, J. (2017). 19 - Le Zaïre authentique. Dans : , J. Langellier, *Mobutu* (pp. 183-192). Paris: Perrin.
- Loi n° 09/001 du 10 janvier 2009 portant protection de l’enfant. <http://www.leganet.cd/Legislation/JO/2009/L.09.001.10.01.09.html> (E. T. 22.07.2022).
- Loi N° 04/023 du 12 novembre 2004 portant organisation générale de la défense et des forces armées, <http://www.leganet.cd/Legislation/Droit%20Public/Ministeres/defense/loi.04.023.12.11.2004.pdf>
- Lubanga Case, The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, ICC-01/04-01/06. <https://www.icc-cpi.int/drc/lubanga> (E. T. 22.07.2022).
- Machel, G. (1996). *Impact of Armed Conflict on Children*. https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/51/306

- MONUSCO (2018). "Our Strength Is In Our Youth" Child Recruitment and Use by Armed Groups in the Democratic Republic of the Congo 2014-2017. https://childrenandarmedconflict.un.org/wp-content/uploads/2019/12/190128_monusco_our_strength_is_in_our_youth_child_recruitment_and_use_by_armed_groups_in_the_drc_2014-2017_final_english_0.pdf
- Mounet, J. (February, 10 2017). 6 questions about the issue of child soldiers in DRC, UNICEF. <https://reliefweb.int/report/democratic-republic-congo/6-questions-about-issue-child-soldiers-drc> (E. T. 22.07.2022).
- Nzongola-Ntalaja, G. (2004). From Zaire to the Democratic Republic of the Congo. Current African Issues No. 28. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:240600/FULLTEXT02.pdf> (E. T. 23. 12.2022).
- Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict. (October 2009). *The Six Grave Violations Against Children During Armed Conflict: The Legal Foundation*, Updated November 2013. https://childrenandarmedconflict.un.org/publications/WorkingPaper-1_SixGraveViolationsLegalFoundation.pdf (E. T. 22.07.2022).
- Özerdem, F. (2015). "İnsani Güvenlik". Saadat Rustemova Demirci (ed), içinde *Güvenliğin Gündeminden: Çatışma, Ayrılıkçı Ayaklanmalar ve Terörizm* (133-156). Ankara: Nobel.
- Özerdem, F. (2021). Ordu ve Devlet Dışı Silahlı Grupların Çocuk Asker Kullanımı. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 9 (2), 256-294.
- Rend Hand Day, t.y. <https://www.redhandday.org/en/>
- Rosen, David M. (2012). *Child Soldiers: A Reference Handbook*. Santa Barbara, California: ABC-CLIO.
- Steinl, L. (2017). *Child Soldiers as Agents of War and Peace: A Restorative Transitional Justice Approach to Accountability for Crimes under International Law*. Berlin: Springer.
- Sunga, L. S. (2009). "The Concept of Human Security: Does it Add Anything of Value to International Legal Theory or Practice?" Marie-Luisa Frick and Andreas Oberprantacher (eds), içinde *Power and Justice in International Relations. Interdisciplinary Approaches to Global Challenges* (131-148). England/USA: Ashgate Publishers.
- The Paris Principles: Principles and Guidelines on Children Associated with Armed Forces or Armed Groups. https://childrenandarmedconflict.un.org/publications/ParisPrinciples_EN.pdf (E. T. 22.07.2022).
- The Roméo Dallaire Child Soldiers Initiative, October 2018, Democratic Republic of the Congo Country Report: Children & Security. <https://dallaireinstitute.org/wp-content/uploads/2020/01/DRC-October-2018-Report.pdf>
- UN General Assembly (2000). United Nations Millennium Declaration, A/RES/ 55/2, 18 September, par. 9.
- UN Security Council Report of the Secretary-General on children and armed conflict. A/76/871-S/2022/493. (June, 23 2022). <https://www.un.org/unispal/document/children-and-armed-conflict-report-of-the-secretary-general-a-76-871-s-2022-493-excerpts/> (accessed E.T. 22.07.2022).
- UNDP (United Nations Development Programme). (1994). *The Human Development Report*, Oxford University Press: New York - Oxford. http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf (E. T. 22.07.2022).

- UNICEF, 12 February 2018. Thousands of children continue to be used as child soldiers. <https://www.unicef.org/drcongo/en/press-releases/thousands-children-continue-be-used-child-soldiers>
- United Nations General Assembly Security Council (May 16, 2018). Children and armed conflict. Report of the Secretary- General.
- United Nations Office of the Secretary-General's Envoy on Youth (2015). "4 out of 10 child soldiers are girls". <https://www.un.org/youthenvoy/2015/02/4-10-child-soldiers-girls/>
- United Nations Security Council. (May 28, 2010). S/RES/1925(2010), Resolution 1925 (2010).
- United Nations, Annual Report of the Secretary-General on Children and Armed Conflict, UN Doc. S/2018/465
- UNOCHA. (2009). Human Security in Theory and Practice. <https://www.unocha.org/sites/dms/HSU/Publications%20and%20Products/Human%20Security%20Tools/Human%20Security%20in%20Theory%20and%20Practice%20English.pdf>
- Waruzi, B. (2010). Using mobile phones for monitoring human rights violations in the DRC. Sokari Ekine (ED.), içinde *SMS Uprising: Mobile Activism in Africa* (138-142). Cape Town/South Africa: Pambazuka Press.